

УДК 316.347(497.17)

Илија АЦЕСКИ

РЕЛИГИОЗНОСТА НА НАСЕЛЕНИЕТО ВО
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА*

Ако се тргне од претпоставката, што во голема мерка беше присутна во повеќето од досегашните истражувања, дека секуларизацијата претставува „општа состојба на општеството каде напуштањето на религијата е знак на разотуѓување и ослободување на човекот, тогаш само по себе се наметнува негативното значење на религијата. „Разбожествувањето на природата“ беше директно поврзано со „разотуѓувањето на човекот“, со што се афирмира сфаќањето за социјализмот како „бесконфликтно“ и „прогресивно“ општество. Секуларизационата теза за Југословенското општество, „прифатена во една лабава“ формулација говори за „ослободување... осамостојување на различни области на општествениот живот од црковните и религиозните форми...“ (Кершован, Марко, 1984, стр. 13).

Имено пристапот во проучувањето на секуларизацијата „како ослободување од црковните и религиозните форми“, требаше да значи дека исчезнуваат „условите за клерикална доминација“ и дека тоа е резултат на „објективни и неизбежни општествено-историски процеси.“

Пристапот во проучувањето на феноменот на секуларизацијата, во голема мерка „успешно“ се вклопи во целината на сфаќањето за општествениот прогрес. (Кершован, Марко, исто, стр. 14). Само мал број истражувања поаѓаа од сфаќањето за религијата како одговор на „вечните егзистенцијални ситуации“ (раѓањето, смртта и сл.)

Сфаќањето на секуларизацијата како „ослободување од религиозните институции и авторитет на религијата над јавниот живот“ (Bell, 1977, стр. 427) или „одвојување на секторот на културата и

---

* Во рамките на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања во текот на 1991 година се реализира истражување на тема „Религиозноста на населението во Република Македонија“. Во трудов се анализирани дел од резултатите од истражувањето.

секторот на општеството од доминација на религиозните институции“ (Berger, 1967, стр. 407) или пак како процес каде „религиското мислење, праксата и установите го губат општественото значење“ (Willson, 1966, стр. 14), станува спорно во моментот кога ќе се пристапи во дефинирањето на поимот на религијата. „Можеби најважниот атрибут на оние кои сметаат дека секуларизацијата е во тек, е нивната определба за конкретното мислење за тоа што е религијата“ (Haralambos, 1989, стр. 453).

Религијата „како таква“ (Шушњиќ, Ѓуро, 1985, стр. 19) не е предмет на социолошки истражувања. Социологот не прашува на пример, „дали бог постои“, туку ако луѓето веруваат во бога какви последици тоа има за нивниот живот“, смета Шушњиќ. Тоа во голема мерка ја деидеологизира социологијата и го неутрализира предметот на истражувањето.

Вредносниот суд за значењето на религијата како „опиум на/ за народот“ повеќе нема идеолошко значење, туку само укажува на една „објективна нужност“ во која се најде личноста. „Опивањето“ на луѓето не е повеќе грижа на институциите на системот, како опивањето со алкохолот, на пример! /

Истражувањето на религиозноста на населението во Република Македонија е реализирано во моментот на распаѓањето на социјалистичкиот едно-партиски систем. Првото прашање кое се поставува гласи: Што е она што ова истражување го прави различно од истражувањата пред него! Дали емпирискиот материјал „сам по себе“ нешто ќе проговори за „општата состојба“ во која се најде општеството по повеќедецениската изградба на „бесконфликтното општество“.

Ако ги прифатиме општите причини за секуларизација (факторите за развој на производните сили, рационализација на животот, дали тоа во исто време значи и намалување на „субјективната религиозност“? (Флере, Сергеј, 1975 г. стр. 38) Основно прашање кое се поставува, кога се сумираат „резултатите“ од изградбата на социјализмот, а директно се поврзани со „секуларизационите тези“, се однесува токму на карактерот на секуларизацијата: напуштањето на бога, како „емпириски факт“, не придонесе за ослободување на човекот од религиозното чувство како „суштинска страна“ на религијата. Напротив, Некои сознанија укажуваат дека постои еден процес на враќање кон Бога. Имено кога се распадна субјективно чувство за смислата на „системот без религија“, започна процесот на потрага по изгубената смисла на животот воопшто, а тоа сепак неминовно води кон враќање на „нормалните“ вредности на религијата, во субјективна сфера во која ако не се добива тогаш сигурно не се губи! Ако го прошириме значењето на религијата на некој вид потрага по конечната смисла на животот, тогаш со „историското“ паѓање на социјализмот започна процесот на „правото на човекот“ на религијата без надворешни притисоци, враќање на религијата во една „нормална состојба“, што, од аспект на социолошките истражувања може да значи само тоа дека Бог постои сè дотогаш додека човекот во него верува.

Диркем на пример, посебно ја истакнува социјално-интегра- тивната смисла на религиозните ритуали. Религиозните ритуали ги собираат сите членови на некоја група. Во таа ситуација не е тешко да се претпостави дека основната функција на тоа собирање е јак- нењето на нивната свест за припадност кон заедницата. „Сè се све- дува на една идеја, односно дека ритуалите пред сè се средство со кое општествената група периодично се афирмира“ (Диркем Емил, 1982 год.).

Тоа значи дека „емпириските факти“ на ниската религиозност, потврдени низ повеќето истражувања, беа резултат на „општестве- но-економските околности“ или како смета Вебер дека религиозното или магиското делување „во најмала рака е релативно рационално делување, ако не нужно делување во согласност со средствата и целите, тогаш делување во согласност со правилата на искуството“ (Вебер, 1976, стр. 331).

Религиозното дејствување или мислење за Вебер не треба да се издвојува од „секојдневното дејствување со одредени цели, осо- бено затоа што и самите цели на тоа дејствување се претежно од економска природа“. Малиновски смета дека религијата и магијата настануваат и делуваат во ситуации на емотивна напнатост во жи- вотните кризи односно и двете овозможуваат излез од такви ситуа- ции и такви слепи улици од кои не може да се излезе преку ем- пириски пат, туку со ритуал и верување во доменот на надприрод- ното (Малиновски, 1971 год.).

Човекот без разлика на кој степен од сопствениот развој се наоѓа се соочува со фактот дека „силите на неговото тело и душа се ограничени“ (Малиновски, 1971, стр. 1034).

Религијата го снабдува човекот со „постојан систем“ и таа секогаш носи со себе „совети за добар живот“. Со помош на ри- туалот човекот секогаш се обидува да се поврзе со надприродната стварност. Религијата исполнува одредена општествена улога во се- кое човечко општество.

Човековата слаба врзаност за надприродното во современото општество за Вилсон е знак дека концептот на трансцендентниот сис- тем и зафатеноста со крајните вредности постанало безмалку ире- левантно за модерниот свет (Willson, 1984, стр. 87/8).

За Томас О’Деа, на Запад преовладува еден менталитет кој е насочен во решавање на проблемите и кој успешно ги решава, но, секогаш му недостасува „поглед на свет и вредносна ориентација ко- ја би одредувала и давала приоритет на потребите и склоностите на современиот човек“ (О’Деа 1984, стр. 343).

Без свртеноста кон Бога човекот не може да се воспостави себеси како целовитост; Губејќи ја трансценденцијата практично останал и без основа во ефективното менување на светот“. „Чове- кот се потпира врз вредностите на кои им недостига секаква он- толошка основа. Некои егзистенцијата ја гледаат како апсурд; неко- гаш како круна на создавањето, дури и човекот е залудна страст. Луѓето се борат за својата апсурдност и прифаќајќи ја се обидуваат да ја надминат“ (исто, стр. 342).

Значењето на апсурдот е многу поголемо во услови на економска криза, војна, разни природни катастрофи и кога се доведува во прашање опстанокот на човекот како род и како единка.

Истражувањето на религиозноста во југословенското општество

Во истражувањето на религиозноста на населението на подрачјето на Југославија главно се поаѓало од сфаќањето дека таа претставува една „форма на човековото оттуѓување, а нејзината судбина се поврзува со дезалиенацијата на човекот“ (Кершован Марко, 1984, стр. 13).

Обидот да извлечеме некои заеднички карактеристики од истражувањата на религиозноста кај населението не доведе до констатацијата дека за некои заеднички обележја не може да се говори. Процесот на ерозија на религијата во некои средини каде живее православно население е многу висока (Горѓевиќ, 1984), за разлика од други средини каде е значително пониска. Особено тоа е забележливо во средини со население од католичката или уште повеќе исламската вероисповест (Бахтијаревиќ, 1985, Кимик, 1965, Врцан, 1980, Ротер, 1982 и други).

Во истражувањето на религиозноста на населението со католичка вероисповест (Врцан, 1980), се доаѓа до сознание дека станува збор за „редуцирано религиозно однесување“, за форма на „религија без лична одлука“ и дека едно малцинство остварило потполно раскинување со религијата и доследно живее надвор од секаков допир со црквата“.

Истражувањето на религиозноста на населението во нишкиот регион (Горѓевиќ, 1984, стр. 146/7), покажа состојба на „висок степен на ерозија на религиозната пракса (регистрирани се само 5,56% редовни практиканти, на молитва 2,86%, поестење 1,16%, редовна посета на црква 0,16%), а во поглед на елементите на религиозната свест е забележан процес на изразито отфрлање и напуштање на религиозните догми кои се во колизија со рационализацијата на современиот свет (Божественото создавање на светот, верата во задгробниот живот) за разлика од нив, во потесна смисла, се напуштаат благите елементи на религиозната свест (чувството на религиозност, конфесионалното определување, верата во Бога, верата во Исус).

Во едно од ретките истражувања на религиозноста на населението во Република Македонија (селското население во Долни Полог), се укажува на фактот дека „нешто се менува, иако бавно, а тие промени укажуваат на нови сили кои во понатамошното свое делување ќе го преобразат и стариот религиски начин на мислење, потоа, дека „резултатите од анализата на влијанието на религиозноста врз општествената интегрираност покажаа дека религиозните разлики на анкетираното подрачје сè опора на општествената деинтеграција . . .“ (Костовски, 1972, стр. 142/3).

Во истражувањата често се констатира декомпозиција на религиозното верување (Флере, 1977, стр. 98/9). Присутен е висок степен на конфесионална идентификација, потоа верување во бога и признавањето на личната религиозна идентификација, се приметува висок степен на толеранција во поглед на поимањето на врската меѓу моралот и верата . . . , се приметува малцинство кое практикува само објективна или само субјективна димензија на религиозноста“ (исто).

Исто така, досегашните истражувања покажаа дека постојат околности, односно обележја на „човечки, општествени ситуации, од историски, регионални до општествени и класно-слојни кои го овозможуваат опстанокот и репродукцијата на религијата, како што постојат и околности кои ја ослабнуваат (Бахтијаревик, 1984, стр. 23).

Религиозноста на населението во Република Македонија

Во истражувањето на религиозноста се појде од претпоставката дека промените кои последната година се случуваат (1991 г.) во општеството во Македонија, а кои кулминираат со радикални драматични промени во скоро сите сфери на општествениот живот и кои нужно ќе влијаат и врз ставот на луѓето кон религијата, верата и црквата. Кризните општествени ситуации често се предизвик за зголемената религиозност (Дуганџија Никола, 1988 г.). Од религијата се прави инструмент за ублажување на кризните состојби во кои луѓето не по своја волја се нашле и кои не знаат да ги решат. Кризата и религијата меѓусебно се привлекуваат. Луѓето, за веќе споменатиот О’Деа се свртуваат кон религијата за време на пораз, несреќи или фрустрации. Тоа е чест случај, но не помалку е вистина и тоа луѓето да се свртуваат кон религијата за да прослават среќа изразат веселба! Религијата е спонтан одговор на „среќата и несреќата“ на човекот.

Истражувањето на религиозноста на населението во Република Македонија објективно не ни овозможува формирање поразвиена хипотетичка рамка. Пред сè, малиот број истражувања кои никогаш не се однесувале на популацијата во целина, потоа, сложената конфесионална ситуација, исто така не дозволува извлекување на минимум општи заклучоци кои би се однесувале на општеството во целина. Тоа значи дека би било пожелно секоја конфесионална група да се анализира поодделно и да се компарира со останатите кои egzистираат на еден заеднички простор. Иако станува збор за едно подрачје, кое претпоставува „еднакви услови“ за живот, сепак, карактерот на религиозноста е различен кај припадниците на исламската вероисповест од припадниците на православната вероисповест. Тоа претпоставува дека процесот на секуларизацијата кај припадниците на православната вероисповест, може да се анализира од аспект на основните белези на испитаникот (пол, образование, потекло и слично), за разлика од припадниците на исламската вероисповест, каде тоа практично е непотребно, бидејќи постои висок сте-

пен на религиозност во смисла на конкретно прифаќање на верското учење на исламската религија, што истражувањето на структурните белези на религиозност ги прави „очигледни“ и „непотребни“.

Димензија на религиозноста

Ако се појде од сознанието дека анкетното истражување само ја „регистрира“ религиозноста кај луѓето, што за социолошката анализа е важно од причини што укажува на фактот во која мерка луѓето не / веруваат во определено верско учење, тогаш би било пожелно да се постави прашањето за димензиите на религиозноста во смисла на ВЕРАТА — до која мерка луѓето имаат некое верско убедување, ПРАКСАТА — во која мерка луѓето се ангажираат во чинот на побожноста, ДОЖИВУВАЊЕТО — до која мерка луѓето ги чувствуваат и доживуваат контактите и комуницираат со надприродното, потоа димензијата на ЗНАЕЊЕТО — на количина на знаење што луѓето го поседуваат за сопствената религија и најпосле, според Glock и Stark, димензијата на ПОСЛЕДИЦИТЕ — степенот до кој наведената димензија делува врз секојдневниот живот на луѓето (Haralambos, 1989, стр. 465).

а) Интимно верување во Бога

Религиозноста како состојба на свеста и однесувањето во исто време е надворешен и личен (внатрешен) чин. Верувањето во бога не мора да биде поврзано со било каков надворешен чин во вид на манифестација, ритуал или било какво практично однесување, како што надворешната побожност не мора да значи дека човекот интимно верува во бога. (Двајца верници може да обавуваат иста активност но едниот од нив тоа го прави од навика, а вториот од потреба!) Психолошката основа на религијата се наоѓа исклучиво во тоа што верникот интимно чувствува кон бога. На прашањето: Дали Вие интимно верувате во Бога, скоро две третини од испитаниците одговориле позитивно (64,3%), а на прашањето „Дали Вие лично се чувствувате религиозен“, позитивно одговориле 57,6%, што може да се разбере како една, сепак, релативно висока усогласеност, меѓу интимното верување во бога и чувството на религиозност.

б) Верската припадност и интимното верување во Бога

Интимното верување во Бога зависи од повеќе фактори. Конфесионалната припадност е најзначајниот белег во однос на другите белези на испитаникот. Кај припадниците од исламската вероисповест скоро 90% изјавиле дека интимно веруваат во Бога, што е за скоро 1/3 повеќе од припадниците на православната вероисповест. Кај оние без верска припадност 89,9% изјавиле дека интимно не веруваат во постоењето на Бога.

*в) Занимањето има изразито големо влијание врз интимните
определби на поединците*

Најголем процент од оние кои „интимно го чувствуваат посто-
ењето на Бога“ се наоѓа меѓу домаќинките (89,9%), вработените со
НСС, КВ и ПКВ работниците (82,2%), индивидуалните земјоделци
(76,2%), а најнизок процент е забележан кај вработените со ВСС
(раководители 30%), ученици и студенти со 48,9%, службеници со
ССС 50,6%.

Школската подготовка е најзначајниот индикатор кој ги опре-
делува интимните чувства на испитаниците за тоа дали интимно ве-
руваат во Бога или не. Само 2,9% од анкетираните без образование
изјавиле дека интимно не веруваат во постоењето на Бог, за разли-
ка од оние со високо образование кај кои тој процент изнесува
71,8%, што е навистина голема разлика! (Табела 1).

Табела 1

ОБРАЗОВАНИЕТО И ИНТИМНОТО ВЕРУВАЊЕ ВО БОГ (АЛАХ)

Степен на образование	Интимно верува во Бог (Алах)		
	вкупно	да	не
ВКУПНО	944	607	337
X%	100,0	64,3	35,7
V%	100,0	100,0	100,0
1. Без образование	35	34	1
X%	100,0	97,1	2,9
V%	3,7	5,6	0,3
2. До основно (IV одд.)	92	84	8
X%	100,0	91,3	8,7
V%	9,7	13,8	2,4
3. Основно (VIII одд.)	180	149	31
X%	100,0	82,8	17,2
V%	19,1	24,5	9,2
4. Учил. во стопанство	67	51	16
X%	100,0	76,1	23,9
V%	7,1	8,4	4,7
5. Средна школска спрема	377	211	166
X%	100,0	56,0	44,0
V%	39,9	34,8	49,3
6. Виша школска спрема	90	49	41
X%	100,0	54,4	45,6
V%	9,5	8,1	12,2
7. Висока школска спрема	103	29	74
X%	100,0	28,2	71,8
V%	10,9	4,8	22,0
HI = 149,454		C = 0,370	

За разлика од верската припадност, занимањето и образованието, од кои во голема мерка зависи интимното верување во Бога, местото на живеење, полот и возраста немаат забележително влијание врз ставот на испитаниците! Пример, кај жените е забележан нешто зголемен процент на оние кои интимно веруваат во Бога, но тоа не е статистички значајно. Нешто слично е забележано и во однос на местото на живеење и возраста. Пример, кај најмладите (од 15—17 год.) и најстарите (над 66 год.) е регистриран приближно еднаков процент на интимно убедени во постоењето на Бога (кај најмладите 74,1%, кај најстарите 79,7%).

г) Одговорите на прашањето: Дали се чувствувате религиозен

Овие одговори се приближно еднакви со одговорите на претходното прашање, кога станува збор за образованието, но не и во однос на возраста. Пример, разликите на одговорите дадени од најмладите и најстарите се многу големи и упатуваат на сознанието дека интимно да се верува во Бога и во исто време човек да се чувствува религиозен не е нешто кое се случува истовремено!

Фактот што само 48,1% од најмладите се чувствуваат религиозни, наспроти 74,1% кои веруваат во Бога, е доволно голема разлика која говори во прилог на ставот дека „присуството“ на Бога во свеста не создава чувство на религиозност!

Местото на живеење врз чувството на религиозност има за разлика од интимното верување во Бога, поголемо значење. Кај селското население скоро 2/3 се изјасниле дека се чувствуваат религиозни за разлика од оние кои живеат во градот кај кои тој број е помал и изнесува половина од испитаниците (50,2%).

Во однос на другите индикатори (пол, образование, занимање,) нема поголеми отстапувања и одговорите се слични како и на претходното прашање.

д) Верувањето во постоењето на задгробен живот

Ова верување претставува една од главните догми во повеќето од живите религии денес, а особено е присутно во христијанството и исламот. За разлика од верувањето во Бога кое во просек изнесува 2/3 од вкупниот број испитаници, верувањето во постоењето на задгробен живот е нешто повеќе од 1/3 (36,8%). Догмата за постоењето на задгробниот живот за разлика од другите догми спаѓа меѓу оние кои се најмногу напуштени.

Разликите меѓу старосните групи се големи. Најмал процент меѓу оние кои веруваат во постоењето на задгробниот живот се наоѓа во групата од 21 до 56 год. (29,0%), а кај оние на возраст од 36 до 45 години е нешто поголема и изнесува 32,5%.

Степенот на образованието и во однос на ова прашање се покажува како најзначаен фактор на религиозноста. Односот меѓу високо образованите и оние без образование е скоро 1:5 (13,6% кај оние со ВСС наспроти 65,7% кај оние без образование).

ѓ) Ставот за тоа колку е потребна религијата за човекот

Овој став го покажува критичкиот однос кон религијата. Може да се биде и нерелигиозен, а сепак да се смета дека религијата е потребна на човекот.

Што покажува нашето истражување?

Анкетата покажа дека за околу 2/3 од испитаниците може да се каже дека се религиозни, веруваат во Бога, се чувствуваат религиозни и сл. Потоа прифаќаат сè, понешто или ништо од верските учења, но, пак веруваат во Бога, а нешто повеќе од 4/5 сметаат дека религијата е потребна на човекот. Тоа значи дека голем дел од оние кои не усвојуваат ни една религиска догма и се изјасниле за нерелигиозни сметаат дека религијата е потребна на човекот. Навистина е тешко да се објасни оваа ситуација.

е) Прашањето за односот на моралот и религијата

Ова е едно од основните прашања кај скоро секоја религија. Интересно е тоа што најголемиот број од испитуваната популација смета дека чесноста и моралот немаат врска со религиозноста, односно дека религиозните луѓе се почесни и поморални од оние кои не се религиозни. Скоро 70% сметаат дека чесноста и моралот немаат врска со религијата, а 30% го застапуваат ставот дека религиозните луѓе сè поморални.

Во зависност од верската припадност кај припадниците на исламската вероисповест значително повеќе се убедени дека религиозните луѓе се поморални за разлика од припадниците на православната вероисповест, 45,2% наспроти 24,8% и 13,0% кај оние без конфесионална припадност.

Во однос на староста, со порастот на годините расте и убедувањето дека религиозните луѓе сè поморални и почесни.

Полот и местото на живеење немаат скоро никакво влијание врз ставот за тоа дали моралот и чесноста секогаш се својствени на религиозните луѓе.

ж) Прифаќањето на конкретното верско учење

Тоа покажува колку припадниците на една конфесионална група навистина го прифаќаат учењето на таа конфесија, односно конкретна религија?

Од вкупниот број припадници на исламската вероисповест (Табела 2) 61,9% го прифаќаат учењето на исламот, а 80,6% од оние кои се изјасниле дека се религиозни и прифаќаат сè што проповеда исламот, а само 5,6% од вкупниот број или 7,2% од оние кои се изјасниле за религиозни но не прифаќаат ништо од конкретното учење, односно од учењето на исламската религија.

Табела 2

ВЕРСКАТА ПРИПАДНОСТ И ПРИФАЌАЊЕ НА КОНКРЕТНО ВЕРСКО УЧЕЊЕ

Верска припадност	Прифаќање на верско учење					
		вкупно	прифаќа се од некое учење	не прифаќа се но е рел.	не прифаќа ништо но е рел.	нерелигиозно
ВКУПНО		944	311	104	129	400
	X%	100,0	32,9	11,0	13,7	42,4
	B%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Православна		597	140	77	112	268
	X%	100,0	23,5	12,9	18,8	44,9
	B%	63,2	45,0	74,0	86,8	67,0
2. Исламска		270	167	25	15	63
	X%	100,0	61,9	9,3	5,6	23,3
	B%	28,6	53,7	24,0	11,6	15,7
3. Други конфесии		8	3	0	0	5
	X%	100,0	37,5	0,0	0,0	62,5
	B%	0,8	1,0	0,0	0,0	1,2
4. Без верска припадност		69	1	2	2	64
	X%	100,0	1,4	2,9	2,9	92,8
	B%	7,3	0,3	2,9	1,6	16,0

За разлика од нив кај припадниците од православноста вероисповест 18,8%, од вкупниот број, а 34,0% од оние кои се изјасниле за религиозни, не прифаќаат ништо од конкретното учење (во нашиот случај од христијанското учење!) а се чувствуваат религиозни, а само 23,5% од вкупниот или 42,5% од оние кои се изјасниле за религиозни прифаќаат сè што учи христијанската религија.

На што се должи вака изразената разлика, меѓу оние кои се религиозни а не прифаќаат ништо од конкретната вероисповест меѓу припадниците на овие две конфесионални заедници?

Очигледно е дека процесот на индивидуализацијата, односно одвојувањето на верниците од конкретната вера и црква кај припадниците на православноста вероисповест е далеку поизразен од припадниците на исламската вероисповест! Тоа може да значи дека кај скоро 1/3 од оние кои формално се изјасниле дека прифаќаат на православноста вероисповест, иако се чувствуваат за религиозни

ништо, не прифаќаат од конкретното учење. Тоа говори дека за голем дел од популацијата започнал процес на „сопствен пат кон конечната смисла на животот“.

Црквата како институција почнала да ја губи улогата на посредник и најмногу што може да направи е да му осигура на човекот соодветна средина во која ќе може поединечно да дојде до конечни решенија и не наметнувајќи однапред подготвени одговори (Хараламбос, Мичел, стр. 461).

з) Во зависност од полот, димензијата на верата, во смисла на прифаќање на некое конкретно верско учење, не се присутни значајни разлики

Нешто поизразена религиозност присутна е кај жените, во однос на вкупниот број, но не и во однос на прифаќањето на конкретното верско учење. Не навлегувајќи подлабоко во анализата на половите улоги во општеството (полот е лично обележје кое е посредувано од општествените фактори) може да се констатира дека карактерот на религиозноста кај жените и мажите е приближно слична, во однос на сопственото самоизјаснување, дали се религиозни и во кој степен го прифаќаат конкретното верско учење.

е) Во однос на местото на живеење

Забележана е разлика (но, не така изразито голема) меѓу оние кои живеат во селски и оние кои живеат во градски населби. Прво, оние кои се изјасниле за нерелигиозни се значително побројни кај градското население (49,8% наспроти 34,2% кај селското население). Но разликата меѓу оние кои се чувствуваат религиозни, а не прифаќаат ништо од определеното верско учење е многу помала, 27,0% наспроти 20,9% во корист на градското население. Тоа говори дека процесот на модернизацијата и урбанизацијата имаат влијание и врз унификација на ставовите на населението и дека и кај селското население започнал процесот на напуштање на црквата како „најодговорна“ институција која ги пропишува нормите на религиозниот живот. Фактот што секој петти религиозно определен испитаник кој живее на село не прифаќа ништо од било кое конкретно верско учење, нй дава за право да заклучиме дека црквата ја губи сопствената улога во општеството.

Припадниците на најстарата група се поконкретно определени кон одредено верско учење, за разлика од припадниците на средната генерација, кои покажуваат најмал интерес за усвојување на догмите на христијанската или исламската религија. Пример, кај старосната група од 28—35 год. само 23,0% прифаќаат сè што учи конкретната религија, кај групата од 46—55 год. 17,7% не прифаќаат ништо од конкретното верско учење, а се чувствуваат религиозни,

а дури 35,4% се изјасниле за религиозни. Процесот на индивидуализација на религијата е најкритичен меѓу припадниците од средната генерација.

s) Религиозноста без конкретно верско учење

Во зависност од професионалната припадност е најизразена кај службениците со ССС, кај КВ и ВКВ работниците и службениците со ВСС а помала кај индивидуалните земјоделци, учениците и невработените.

Религиозната партиципација и социоекономските обележја на испитаниците.

a) Врзанооста на луѓето за црквата и религијата

Таа се согледува и по тоа како тие практично го усвојуваат конкретното верско учење. Религијата е присутна и во ситуации кога барем минимум верска практика се исполнува од страна на верниците. Луѓето постапуваат „како мораат и како тоа од нив се бара“, а при тоа зад своите интимни животни определби ни малку да не се наоѓаат важни постапки.

Религиозното однесување мора да биде, на некој начин, „исправно“ односно во согласност со оние дејствија кои ги пропишува црквата како институција.*

Партиципацијата може да биде класифицирана и врз основа на други критериуми. Таа може да се анализира и во зависност од личната религиозна идентификација и врз основа на разликите на нивото на партиципацијата како индивидуална, семејна или организационо-црковна (Бахтијаревиќ, 1985, стр. 207).

Во анализата ќе се задржиме на неколку најмногу практикувани обреди кои се карактеристични за припадниците на верските заедници на подрачјето на Македонија и тоа, молењето дома, постењето, одењето во црква / цамија и на прашањето, дали молењето помага во животот.

---

* Различното религиозно однесување Врзан го групира во три големи групи: 1) религиозно однесување врз чисто ритуална природа, кое е определено и практикувано и претставува верска должност, 2) религиозно однесување кое ги опфаќа т.н. фактори на побожност 3) религиозно однесување во кое постојат елементи на религиозност и се наоѓа на границата на религиозноста и нерелигиозноста.

Во првата група спаѓаат: одење во црква, причесна, дневна лична молитва, венчавка во црква; во втората група постење, славење на верски празници, заедничка молитва пред јадење, читање на книги, и во третата група, учество во животот на црковната општина, посета на собири кои ги организира црквата а кои немаат црковно-обредна природа, верска поука на децата и сл.

a1) Молитвата во домот и верската припадност

Тоа е една од најизразените форми на индивидуално ниво на партиципацијата и може да биде сигурен показател за интимната верба во Бога. Молитвата како и останатите обредни активности може да биде јасно определена и расчленета.*

Табела 3

ВЕРСКА ПРИПАДНОСТ СО МОЛИТВА ДОМА

ВЕРСКА ПРИПАДНОСТ	Молитва во домот				
	вкупно	редовно	понекогаш	во искл. случаи	никогаш
Вкупно	944	104	188	134	518
	X% 100,0	11,0	19,9	14,2	54,9
	V% 100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Православна	597	30	89	101	377
	X% 100,0	5,0	14,9	16,9	63,1
	V% 63,2	28,8	47,3	75,4	72,8
2. Исламска	270	72	98	26	74
	X% 100,0	26,7	36,3	9,6	27,4
	V% 28,6	69,2	52,1	19,4	14,3
3. Други верски конфесии	8	1	0	1	6
	X% 100,0	12,5	0,0	12,5	75,0
	V% 0,8	1,0	0,0	0,7	1,2
4. Без конфесија	69	1	1	6	61
	X% 100,0	1,4	1,4	8,7	88,4
	V% 7,3	1,0	0,5	4,5	11,8

Молитвата која се извршува во домот, како што може да се констатира од Табелата 3 зависи од тоа на која конфесија припаѓа. испитаникот. Кај припадниците на исламската вероисповест е забележан најголем број редовни практиканти (26,7%), а само 27,4% никогаш не се молат дома. За разлика од нив припадниците на православната вероисповест само 5,0% редовно се молат дома, а скоро 2/3 никогаш тоа не го прават!

* Во православната вероисповест молитвата во домот има големо значење. Апостол Павле ќе рече: „Молете сè постојано“. Исус Христос по Матеј, „Бдеете и молете сè да не паднете во искушение. Матеј ќе препорача: Сè што ќе побарате во молитвата со вера ќе добиете“.

Еден од петте столбови на исламот е молитвата. Таа може да биде: лична, спонтана, неврзана за било какви правила или обред, и салат — ритуална молитва која се состои од одредени зборови и ритуали кои се изведуваат пет пати на ден (од рано зори, напладне, попладне, пред вечер и навечер). Таа е задолжителна за сите муслимани, жени и мажи освен ако се спречени и болни.

а2) Во зависност од степенот на образованието

Молитвата во домот е многу повеќе присутна кај оние со пониско образование. Така на пример, повеќе од 1/3 редовно (секојдневно) се молат во домот оние без образование, за разлика од нив кај испитаниците со високо се регистрирани само 1%, што навистина е голема разлика. Присутна е изразито негативна корелација; со порастот на школската подготовка опаѓа зачестеноста на молитвата во домот. (Тоа се однесува и за останатите обележја на религиозноста.*

а3) Молитвата во домот и занимањето

Таа во голема мерка зависи од занимањето на испитаниците. Домаќинките и пензионерите најмногу се молат дома, за разлика од вработените во општествениот сектор со висока школска подготовка. Само 2,6% од вкупниот број вработени во општествениот сектор со висока школска подготовка редовно се молат дома, за разлика од пензионерите кои тоа го прават во 18,4% случаи, домаќинките во 20,9% потоа следат работниците со НСС, КВ и ВКВ со 15,6%, а што е интересно и незанемарливо помалку индивидуалните земјоделци во 9,5% случаи а 50,01% никогаш тоа не го прават, што е скоро еднакво со вработените во општествениот сектор, со КВ и ВКВ работниците (54,4%) а повеќе од работниците со НСС и ПКВ. Тоа доаѓа оттаму што, најголем дел од овие професионални групи во градовите најчесто се регрутирани од селското-земјоделско население, и сигурно е дека ништо посušтинско не се променило во системот на вредностите, а во таа смисла и во односот кон религијата.

а4) Од што зависи постењето?

а4) Во истражувањето се покажа дека постењето зависи од степенот на образованието, како и другите елементи на религиозноста, потоа од возраста и професијата и помалку од полот (28,5% кај мажите и 29,3% кај жените е регистрирано редовност при постењето, а нешто поизразена редовност е забележана кај селското отколку кај градското население)**.

---

* Во земјите каде религијата позитивно конотира од страна на државата образованието на групите (вишите класи) цврсто се врзани за неа! Во земјите каде ставот на државата кон религијата и црквата е негативен образованието на групите (вишите класи) е најмалку поврзано со неа. Тоа укажува на конформизмот на образовните групи (вишите класи) со општествената идеологија и на значењето и улогата на образованието и во нејзиното пренесување (Гоја, 1980, стр. 48).

** Постот претставува еден од столбовите на исламската вероисповест. Тој се однесува на деветиот месец од муслиманската година — рамазан. Во текот на целиот месец за рамазан во текот на денот (од зори до приквечерина) верниците мораат да се воздржуваат од јадење, пиене, сексуални одно-

Во однос на образованието е забележана обратно-пропорционална правилност; со зголемување на степенот на образованието се намалува редовноста во постепето; од 60,8% кај оние без образование до 6,8% кај оние со високо образование. Нешто слично е забележано и во однос на возраста: од 33,3% кај оние на возраст од 15—18 год. до 47,5% кај оние на возраст со над 66 години, со таа разлика што кај некои возрасни групи, како на пример кај групата од 21—27 год., редовноста е нешто помала од најмладата група. Но, тоа сепак се должи на семејната атмосфера.

a5) Посетата на верските објекти (црква, џамија)

Тоа претставува можеби најзначајната активност преку која се покажува и докажува врзаноста за конкретната религија, иако често, тоа во повеќе истражувања е докажано, дека посетата на верскиот објект не мора да биде религиозно мотивирана.

Верската припадност има значајно влијание врз редовноста на посетата на верските објекти. Припадниците на исламската вероисповест повеќе од двапати од припадниците на православната вероисповест редовно одат во џамија. Интересно е да се истакне дека и оние кои се изјасниле дека немаат конфесионална припадност, 2,9% редовно посетуваат верски објекти, 34,8% повремено, а 26,1% за време на поголеми празници.

За што навистина станува збор тешко може да се претпостави. Верската припадност, за разлика од личната религиозност е незамислива без припадност кон некоја конкретна верска заедница, каде може барем формално да се произнесе дека прима, но не мора да биде субјективно религиозен. Посетата на верските објекти значи некаква легитимација за конкретната припадност.

Слично како и во анализата на другите елементи на религиозноста и во овој случај се потврди дека со порастот на степенот на образованието опаѓа редовната посета на црквата и џамијата (34,4% кај оние без образование наспроти 1% кај оние со високо образование), потоа, од годините на старост, кај постарите е регистрирано значително повисок процент на редовни практиканти, и од професионална припадност, од 2,8% редовни практиканти кај вра-

---

си. Во текот на ноќта се изговараат посебни молитви. Голем број стари пишани документи сведочат дека христијаните постеле два дена (среда и петок) и тие денови се нарекуваат *die stationum* — денови на духовна спрема. Најстариот пост што го установила црквата е Големиот пост или Велигденски пост. Постот по учењето на црквата има две страни: надворешна — формална и внатрешна — духовна. Надворешната страна се состои од неземање храна или воздржување од некој вид храна и пиене, а внатрешната од воздржување од некој вид нечесни мисли, грев и осуда, клевета, неправда и сл.

„Ако постиш, — докажи го тоа со дела свои! Прашуваш какви дела? Ако го видиш својот брат среќен не му завидувај. Треба да постат не само устата, туку и очите и ушите и нозете и рацете и сите делови од нашето тело“ (Свети Јован Златоуст).

ботените во општествениот сектор, до 27,6% кај пензионерите и 24,4% кај работниците со НСС, КВ и ПКВ, 23,8% кај индивидуалните земјоделци итн.

Слична правилност е забележена и во однос на просечниот месечен личен доход: со порастот на просечните примања по член на домаќинство опаѓа редовноста во посетата на верските објекти.

аб) Ако се молите дали верувате дека тоа навистина би ви помогнало во животот?

На ова прашање се добиени интересни одговори.

Од вкупниот број анкетирани само 31,5% веруваат во тоа, 13,4% не знаат а 1,5% не веруваат, останатите никогаш не се молат. Ако ги споредиме овие одговори во однос со верската припадност ќе видиме дека кај припадниците на исламската вероисповест само 0,4% (еден испитаник) смета дека молењето не помага во животот, а 61,5% од вкупниот број на анкетирани што е повеќе од 80% од оние кои се молат, сметаат дека тоа помага во животот, за разлика од припадниците на православната вероисповест каде тој број е помал во однос на вкупниот број (само 21,4%) што претставува скоро 2/3 од оние кои се молат. Близу 1/3 од оние кои се молат не знаат дали тоа помага или не помага во нивниот живот. Едноставно тие се молат!

Религијата и општествените промени

Само пред една година, пред радикалните промени на општеството во една исто така социолошка анкета* каде беа поставени и прашања за религиозноста кај населението се покажа дека бројот на убедените верници е скоро за двапати помал (18,9%) и бројот на оние кои веруваат во Бога исто така, (36,4% наспроти 64,3% во нашата анкета — на Институтот за социолошки и политичко правни истражувања).

Тоа само покажува дека социолошката матрица почнува радикално да ја менува суштината, значењето и улогата на религијата во насока на индивидуализација на религиозниот став, како сè „помалку“ зависен од надворешните фактори, а сè „повеќе“ кохерентен на човековата природа, односно со „исчезнувањето“ на надворешните компоненти на религиозноста таа природно се лоцира

---

* Станува збор за истражување реализирано во рамките на Институтот за друштвени истражувања на Загребачкото свеучилиште на тема: „Социјална структура и квалитет на животот“ кое се реализира и на подрачјето на Република Македонија во текот на 1990 г., само една година пред истражувањето кое се реализира во рамките на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања чии резултати се предмет на анализа во овој труд.

во вредносниот систем на човекот како единка. Дали „исчезнувањето“ на религијата ќе биде „добар“ знак дека настапува период на „дезалиенација“ на човекот, повеќе не е прашање на сериозна социолошка анализа, од едноставна причина што „исчезнувањето“ на религиозноста кај човекот не создава во исто време и реални претпоставки за дезалиенација на човековата егзистенција воопшто.

Втората димензија на истражувањето на религиозноста се однесува на ослободувањето на сфаќањето на религијата од чисто идеолошките поими.

Третата димензија е содржана во изразито високиот степен на индивидуализација на религиозниот став, особено на припадниците на православната вероисповест, односно доживувањето на религијата како индивидуален чин на верување во „Бог без религија“ надвор од конкретната верска група, Бог како безлична, апстрактна, вонприродна и временска суштина, Бог како индивидуално доживување, надвор од било каков институционален верски ритуал!

Четвртата димензија на религиозноста произлегува од противречниот карактер на општествените промени, од ставот на црквата (верската заедница) како институција кон тие промени, етничката и националната идентификација и улогата на црквата и религијата во тоа како и враќањето на позициите на граѓанската демократија, во смисла на афирмација на вредностите на индивидуата и нејзините права, наспроти колективот и општите вредности. Тоа во голема мерка ја усложнува положбата на поединецот во смисла на алокација на вредносниот систем и во однос на примарноста на општествените активности во чии рамки и ставот кон религијата добива свое значење и улога како и сè поприсутното сфаќање на религијата како приватна работа на човекот и нејзиното одвојување од државата и политиката.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Bahtijarević, Štefica: 1984 god. Novija kretanja religioznosti mladih, „Pitanja“ Zagreb.
2. Bahtijarević, Štefica: 1985, Religiozna situacija na području Zagrebačke regije, IDIS, Zagreb;
3. Vušković, Boris, Vrcan, Srđan: 1980, Razapeto katoličanstvo, Zagreb,
4. Willson, B.: 1984, Kultura i religija; Istok i Zapad, „Kultura“ 65/67 Beograd;
5. Willson, B.: 1979, Religion in a Secular Society, (C. A. Watts, London 1966) prezemeno od Haralambos, 1989, str. 449;
6. Veber, M.: 1976, Privreda i društvo, Tom I, Prosveta, Beograd;
7. Goja, J.: 1980, Obrazovanje i religijska svest, IDIS, Zagreb;
8. Dugandžija, N.: 1987, Kriza i religija, Zagreb;
9. Kostovski, S.: 1972, Religija kaj selskoto naselenie vo Golni Polog, ISPPi, Skopje;
10. Keršovan, M.: 1984, Marksistička sociologija religije — kako i zašto, »Kultura«, 65/67;
11. Malinovski, B.: 1971, Magija, nauka religija, Prosveta, Beograd;

12. Malinovski, B.: 1969, O društvenim ulogama religije, vo Teorije o društvu, Urednik Talkot Parsons i dr., Vuk Karadžić, Beograd;
13. Flere, S.: 1975, Teorisko metodološki pristur izučavanju religije u vojvođanskom društvu, Zbornik za društvene nauke Matica Srpska, Novi Sad;
14. Flere, S.: 1984, Religija i religioznost u JU Društvu, »Kultura« 65/7;
15. Haralambos, M.: 1989, Uvod u sociologiju, Globus, Zagreb;
16. O'Dea, T.: 1984, Kriza savremene religijske svesti, »Kultura«, 65/67;
17. Đorđević, Đ.: 1984, Beg od crkve, JO „Nota“, Nnjaževac;
18. Šušnjić, Đ.: 1988, Znati i verovati, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

Ilija ACESKI

LA RELIGIOSITE DE LA POPULATION EN REPUBLIQUE DE MACEDOINE

(R é s u m é)

Dans cette étude, l'auteur analyse la religiosité de la population en République de Macédoine sur la base d'une recherche menée sous forme d'enquête par l'Institut de recherches sociologiques, politiques et juridiques de Skopje.

Dans cette recherche le point de départ est la supposition que les changements des dernières années ont une grande influence sur le rapport des gens envers la religion, la foi et l'église.

Les résultats de la recherche sont les suivants:

1. Il existe une grande différence entre ce que concerne la religion, la foi et l'église, entre les appartenants de la religion orthodoxe et ceux de la religion islamique.

2. On constate un haut degré d'individualisation du sentiment religieux.

3. Il n'y a pas de grandes différences au degré de la religiosité selon des caractéristiques socio — économiques, de la population enquêtée.

4. Cette recherche indique le nombre des vrais croyants est augmenté par comparaison des recherches précédentes.